

Андрос Мирослав Євгенійович 

старший науковий співробітник

відділу науково-методичного забезпечення

моніторингових досліджень та освітньої діяльності,

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України,

м. Київ, Україна

androsme72@gmail.com

andros@ispp.org.ua

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕТИЧНИХ НОРМ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ БАР'ЄРІВ У СИСТЕМІ «ВИКЛАДАЧ–ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ» В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ДИДАКТИКИ

Анотація. У статті досліджено трансформацію етичних норм у системі «викладач–здобувач освіти» в умовах цифрової дидактики. На основі емпіричного дослідження (грудень 2025 р.) проаналізовано психологічні бар'єри віртуальної комунікації та специфіку формування «Я-віртуального» педагога. Нетикет визначено як вид прикладної етики та динамічну соціо-технічну модель, що гармонізує взаємодію в цифровому середовищі. Запропоновано прикладні рекомендації щодо подолання дефіциту невербаліки та складнощів зворотного зв'язку через впровадження кодексу цифрового етикету.

Ключові слова: нетикет, цифрова дидактика, Я-віртуальне, прикладна етика, психологічні бар'єри, соціо-технічна модель комунікації, викладач, здобувач освіти.

Annotation. The article examines the transformation of ethical norms in the «teacher-student» system within digital didactics. Based on empirical research (December 2025), the author analyzes psychological barriers of virtual communication and the specifics of forming a teacher's «virtual Self». Netiquette is

defined as a type of applied ethics and a dynamic socio-technical model that harmonizes interaction in the digital environment. Applied recommendations are proposed to overcome the deficit of non-verbal cues and feedback difficulties through the implementation of a digital etiquette code.

Key words: *netiquette, digital didactics, virtual Self, applied ethics, psychological barriers, socio-technical communication model, teacher, student.*

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку освіти в надскладних умовах воєнного стану характеризується остаточним переходом від епізодичного використання дистанційних інструментів до цілісної цифрової дидактики. Трансформація особистісної комунікації в цих умовах – це не просто зміна формату, а справжній «тектонічний зсув» у взаємному сприйнятті суб'єктів освітнього процесу. Коли безпосередня взаємодія замінюється на опосередковану, а часто й безособистісну комунікацію, етика стає єдиним об'єднуючим елементом, перетворюючи цифрову етику (нетикет) на стабілізуючий елемент, що утримує структуру та якість навчання, цілісність освітньої структури [1].

Традиційні норми етикету в цифровому просторі зазнають суттєвих деформацій, створюючи психологічні бар'єри між викладачем та здобувачем. Виникає потреба в осмисленні нетикету (синонім – digital-етикет) як виду прикладної етики – динамічної сукупності принципів, норм та правил мережевої віртуальної комунікації. На нашу думку, – це не лише технічний регламент, а нова соціо-технічна модель, де поняття digital-етикету трактується як набір гармонійних правил поведінки, що схвалюються суспільством [2].

У грудні 2025 року нами було проведено емпіричне дослідження в межах організації короткострокових курсів підвищення кваліфікації науково-педагогічного персоналу закладів освіти України (тема «Цифрові технології для безпеки учасників освітнього процесу»). Опитування 360 слухачів показало, що лише 35% вважають норми повсякденного етикету тотожними мережевим, тоді як 55% чітко розрізняють специфіку віртуальної комунікації в освітніх цілях.

Особливої уваги потребує феномен «Я-віртуального»: 56% викладачів змінюють свій стиль комунікації залежно від цифрового контексту, що вказує на складні процеси адаптації особистості до вимог віртуального середовища.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо трансформації етичних норм та подолання психологічних бар'єрів у системі «викладач–здобувач» засобами нетикету.

Виклад основного матеріалу.

Методика дослідження. Для досягнення поставленої мети було використано комплекс наукових методів, інтегрованих у соціо-технічний підхід.

Теоретичні методи: аналіз та синтез наукових джерел для дефініції понять «нетикет» («діджитал-етикет») як складників прикладної етики; моделювання соціо-технічної взаємодії в системі «викладач–здобувач освіти».

Емпіричні методи: діагностичне опитування (анкетування) проводилося у грудні 2025 року.

Вибіркова сукупність: 390 слухачів короткострокових курсів підвищення кваліфікації науково-педагогічного персоналу (НПП) закладів освіти України.

Респонденти: 360 осіб (92% від загальної кількості слухачів), які надали повні відповіді на запитання щодо трансформації етикету та психологічних бар'єрів.

Інструментарій: авторська анкета (реалізована шляхом онлайн опитування з використанням Google Forms), спрямована на виявлення ставлення до нетикету, диференціацію стилів комунікації та ідентифікацію деструктивних чинників у віртуальному середовищі.

Методи статистичної обробки: кількісний та якісний аналіз даних, порівняння відсоткових показників для виявлення найбільш гострих психологічних бар'єрів.

Отримані результати дозволили зробити наступні висновки.

1. Співвідношення традиційного етикету та нетикету. Результати опитування свідчать про перехідний стан сприйняття норм сучасного нетикету:

лише 35% респондентів вважають, що норми повсякденного етикету мають повністю відповідати мережевим.

Більшість (51%) схиляється до часткової відповідності, що вказує на адаптивну гнучкість етичних стандартів у цифровому середовищі.

14% визнають нетикет принципово новою соціокультурною моделлю, що підтверджує народження автономних правил цифрового буття.

2. Специфікація освітньої комунікації. Цифрова дидактика вимагає розмежування приватного та професійного просторів. 55% опитаних чітко розрізняють норми віртуальної повсякденної та освітньої (наукової) комунікації. Це підкреслює запит на формалізацію «академічної віртуальності», де вимоги до культури мовлення та дистанції є вищими, ніж у побутовому мережевому спілкуванні.

3. Психологічна дихотомія «Я-реального» та «Я-віртуального». Цифровізація провокує певну деперсоналізацію та зміну поведінкових патернів викладача: 56% респондентів відзначають, що їхній стиль комунікації змінюється залежно від ситуації, а 15% визнають пряму відмінність мережевого стилю від особистісного «Я».

Це створює психологічний бар'єр «персони – маски», де викладач змушений балансувати між автентичністю та вимогами цифрового формату.

4. Ключові психологічні бар'єри (за результатами дослідження).

Основними деструкторами, що заважають ефективній трансформації етичних норм, визначено:

- *складність отримання зворотного зв'язку* (61%) – найгостріша проблема, що веде до відчуття відчуженості;
- *різний стиль ведення комунікації* (49%) – розрив між поколіннєвими та технологічними підходами;
- *дефіцит невербаліки* (45%) – нестача емоцій та мови тіла ускладнює емпатію та інтерпретацію змістів.

Цікаво, що технічні чинники (світло, інтернет – 0,9%) у грудні 2025 році відійшли на задній план, поступившись місцем суто психолого-педагогічним викликам.

5. Роль викладача у формуванні нетикету. Викладач перестає бути лише транслятором знань, стаючи архітектором етичного середовища:

- 40% визнають свій активний вплив на формування норм нетикету;
- 51% обирають стратегію дотримання існуючих норм, що може свідчити про певну консервативність або очікування стандартизованих протоколів від академічної спільноти.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що трансформація системи «викладач–здобувач» вимагає переходу від стихійного використання цифрових ресурсів до свідомого формування етико-психологічного протоколу, який би нівелював брак емоційності та забезпечував стабільний зворотний зв'язок. В сучасних освітніх умовах, вітчизняні науковці та педагоги також вказують на подібні висновки [3].

Далі розглянемо проблематику «Я-віртуального» в контексті нетикету як прикладної етики.

У межах нашого дослідження нетикет розглядається не просто як набір технічних порад, а як вид прикладної етики – динамічна сукупність принципів, що регулюють життєдіяльність особистості в цифровій екосистемі. Це веде до формування нової соціо-технічної моделі комунікації, де ключовим об'єктом трансформації стає внутрішнє «Я» педагога.

1. *Феномен діджитал-ідентичності викладача.*

В умовах цифрової дидактики виникає розщеплення між «Я-реальним» та «Я-віртуальним». Останнє ми трактуємо як проєкцію особистості в цифровому середовищі, яка конструюється через:

- візуальний образ: аватар, фон під час відеодзвінків, стиль оформлення презентацій;
- вербальний стиль: манера ведення листування в месенджерах, швидкість реакції на повідомлення;

– цифровий слід: публікації, коментарі, активність у фахових спільнотах.

Опитування показало, що для 56% викладачів «Я-віртуальне» є ситуативним. Це свідчить про високий рівень психологічної адаптивності: викладач змушений «добудовувати» свій образ там, де бракує фізичної присутності.

2. Нетикет як інструмент подолання психологічних бар'єрів.

Оскільки цифрова комунікація часто є деперсоналізованою («віддаленою»), нетикет виступає своєрідним «соціальним клеєм».

В цьому контексті доречно наголосити на *етичній гармонізації*: згідно з нашим визначенням, діджитал-етикет є набором правил, що схвалюються суспільством. Для викладача дотримання цих норм (наприклад, повага до часових меж у месенджерах) є способом захисту власних кордонів та профілактикою професійного вигорання.

Також, необхідно відмітити *компенсаторну функцію*: коли 45% респондентів відчують нестачу емоцій, саме специфічні норми нетикету (використання реакцій, емодзі у доречних контекстах, паралінгвістичні засоби) допомагають «олюднити» віртуальне «Я».

3. Соціо-технічна модель: від правил до культури.

Ми трактуємо цифровий етикет як новий тип практичного етикету, що є специфічним для наукового та освітнього середовищ. Його трансформація зумовлена двома векторами:

– технологічний детермінізм: формат платформи (наприклад, LMS Moodle, вебінарна платформа Zoom, месенджер Viber або Telegram) диктує межі поведінки;

– особистісний вибір: 40% викладачів, які активно впливають на норми нетикету, фактично займаються «етичним дизайном» свого освітнього простору. Вони не просто транслиують інформацію, а створюють стандарт культури, який здобувачі освіти копіюють як еталонний.

4. Ризики та виклики «Я-віртуального».

Попри прагнення до гармонійності, існує конфлікт між усталеними стандартами та новими викликами:

- втрата автентичності: 15% викладачів відчувають повний розрив між реальним «Я» та цифровим образом. Це створює відчуття «акторства» перед камерою, що виснажує психіку більше, ніж традиційна аудиторна лекція;

- етична невизначеність: оскільки нетикет – це динамічна сукупність норм, відсутність єдиного кодексу в закладі освіти змушує кожного викладача самостійно встановлювати «правила гри», що часто призводить до непорозумінь зі здобувачами (49% відзначили різний стиль комунікації як проблему).

Таким чином, можна зробити висновок, що психологічне благополуччя в системі «викладач–здобувач» сьогодні залежить від того, наскільки гармонійно «Я-віртуальне» інтегроване в соціо-технічну модель комунікації. Нетикет у цьому контексті є не обмеженням, а своєрідною навігаційною картою, що дозволяє зберегти професійну ідентичність у безмежному цифровому просторі.

На основі вашого визначення нетикету як динамічної сукупності принципів та виявлених у дослідженні психологічних бар'єрів, пропонується розробити прикладний «Кодекс цифрової присутності викладача». Ці рекомендації спрямовані на гармонізацію «Я-віртуального» та подолання розриву в комунікації.

Зазначений Кодекс цифрового етикету та психологічної стійкості викладача може складатися з наступних розділів:

I. Проскція «Я-віртуального» та візуальний менеджмент.

Оскільки 15% опитаних відчувають повний відрив від власного «Я», важливо зблизити реальний та цифровий образи для збереження автентичності.

Необхідно дотримуватись *синхронізації образів*: використовувати актуальні фото у профілях (LMS, месенджери). Це зменшує деперсоналізацію та допомагає здобувачам ідентифікувати викладача як живу людину, а не «функцію».

Також, не в останню чергу, акцент на *візуальній стабільності*: створюється сталий «цифровий кабінет» (однаковий фон або фірмова заставка, символіка закладу освіти). Це створює психологічне відчуття робочого простору та дисциплінує обидві сторони.

II. Комунікаційна стратегія та подолання бар'єрів.

З огляду на те, що 61% респондентів відчують складність зі зворотним зв'язком, необхідно впроваджувати регламентовані норми:

- *правило «24 годин»*: чітке окреслення часових меж для відповіді. Це знімає тривожність у здобувачів освіти та захищає викладача від надмірної залученості у форматі «24/7»;

- *емоційне маркування*: використання засобів нетикету для компенсації дефіциту невербаліки (45% за опитуванням). Реакції на повідомлення, резюмувальні смайли або голосові повідомлення (у виключних випадках) допомагають передати інтонацію та ставлення;

- *чітка навігація*: кожне повідомлення в освітніх цілях має завершуватися чітким питанням або вказівкою, що саме очікується від здобувача, щоб мінімізувати складність зворотного зв'язку.

III. Управління стилями комунікації.

Для подолання проблеми «різних стилів» (49%), викладач має виступати модератором середовища:

- *встановлення «Правил гри» на старті*: на першому (вступному) занятті презентувати короткий слайд із правилами нетикету курсу (форма звертання, допустимість сленгу, час активності чатів). Це перетворює стихійну комунікацію на соціо-технічну модель.

- *адаптивність мови*: Дотримуватися академічного стандарту, але уникати надмірного офіціозу в месенджерах. «Я-віртуальне» має бути професійним, але доступним.

IV. Соціально-технічна інтегрованість:

– *повага до «цифрової тиші»*: не надсилати навчальні матеріали чи запитання у нічний час. Використовувати функцію «відкладених повідомлень», щоб продемонструвати повагу до приватного простору здобувачів освіти;

– *технологічна інклюзивність*: враховувати можливість технічних збоїв. Етична норма 2025-2026 років – наявність текстового дублювання ключових тез відеолекції для тих, хто має проблеми зі зв'язком. В ідеальному варіанті, – короткий відеозапис, викладений в мережу з доступом перегляду та коментарів.

Запропонований вище варіант «Кодексу цифрової присутності викладача» представляємо у вигляді інтегральної таблиці 1.

Таблиця 1

Кодекс трансформації комунікативної взаємодії в системі «викладач–здобувач»

<i>Категорія (компонент)</i>	<i>Психологічний бар'єр / Виклик (за результатами дослідження)</i>	<i>Рекомендації щодо формування норм нетикету (соціо-технічна модель)</i>	<i>Очікуваний результат (гармонізація «Я-віртуального»)</i>
Візуальна ідентичність	15% відчують відрив «Я-віртуального» від реальної особистості.	Використання реальних фото (аватарів), стабілізація фону відеозв'язку, візуальна охайність цифрових матеріалів.	Зменшення деперсоналізації, формування довіри та «ефекту присутності».
Емоційний інтелект	45% відчують брак емоцій та мови тіла (невербалики).	Використання паралінгвістичних засобів (реакції, доречні емоції), відеовітання, голосові уточнення для передачі інтонації.	Компенсація дефіциту емпатії, «олюднення» цифрового інтерфейсу.
Регламентація зворотного зв'язку	61% вважають відсутність/складність фідбеку головною проблемою.	Встановлення чітких дедлайнів для відповідей (правило «24 годин»), використання Call to Action у кожному повідомленні.	Зниження когнітивної напруги, відчуття контролю над освітнім процесом.
Стильова адаптація	49% відзначають конфлікт через різні стилі ведення комунікації.	Спільне зі здобувачами затвердження «Маніфесту чату» на початку курсу: регламент звертань, сленгу та графіку активності.	Синхронізація очікувань, формування єдиного культурного коду групи.
Етична межа (Цифрові кордони)	Тектонічний зсув сприйняття (етика як єдиний об'єднуючий елемент).	Дотримання «цифрової тиші» (відкладені повідомлення), чітке розділення приватних та академічних каналів зв'язку.	Профілактика професійного вигорання, повага до особи

Запропонована таблиця інтегрує діджитал-етикет як практичний інструмент, що перетворює безособистісні технологічні стандарти на гармонійну систему взаємодії. Це дозволяє викладачеві не просто «користуватися ресурсами», а свідомо впливати на формування норм нетикету (що вже роблять 40% опитаних), створюючи безпечне та продуктивне освітнє середовище.

Запровадження цього Кодексу дозволяє перетворити digital-етикет із формального списку заборон на живий інструмент педагогічної взаємодії. Це мінімізує психологічну напругу викладача (зменшує дихотомію «Я-реального» та «Я-віртуального») та створює передбачуване, безпечне освітнє середовище для здобувачів.

Висновки. В результаті проведеного дослідження дійшли наступних висновків.

1. Дослідження засвідчило *концептуальну трансформацію*: доведено, що цифрова дидактика спричиняє «тектонічний зсув» в освітній комунікації, де нетикет стає базовим стабілізуючим фактором. Він постає як новий тип практичного етикету, що ґрунтується на гармонізації стандартів обміну інформацією в науковому та освітньому середовищах.

2. *Психологічна адаптація*: дослідження підтвердило наявність дихотомії «Я-реального» та «Я-віртуального». Більшість викладачів (56%) демонструють гнучкість стилів мережевої комунікації, проте 15% відчувають відчуженість від власного цифрового образу, що потребує впровадження заходів із психологічного розвантаження та етичної підтримки.

3. *Критичні бар'єри*: встановлено, що ключовими перешкодами у 2025-2026 рр. є не технічні проблеми (менше 1%), а психолого-дидактичні чинники: дефіцит зворотного зв'язку (61%) та нестача невербальних засобів емпатії (45%). Це вимагає переходу від простого інформування до складних стратегій модерації цифрового простору.

4. *Суб'єктність викладача*: визначено, що викладач відіграє активну роль у створенні «етичного ландшафту»: 40% науково-педагогічного персоналу

закладів освіти вже безпосередньо впливають на формування норм нетикету. Запропонований у роботі «Кодексу цифрової присутності викладача» є інструментом, що дозволяє викладачеві виступати архітектором гармонійної соціо-технічної моделі комунікації.

Перспективи подальших досліджень: подальшого вивчення потребує питання розробки автоматизованих систем підтримки зворотного зв'язку (на основі штучного інтелекту), які б відповідали етичним нормам діджитал-простору та нівелювали виявлені психологічні бар'єри.

Список використаних джерел

1. Цифрова трансформація освіти: теоретико-методичні засади: монографія / за заг. ред. В. П. Сергієнка; за наук. ред. Н. П. Франчук. Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. 382 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745271/1/%21%21%212.01.25_%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F.pdf2 (дата звернення: 19.02.2026).
2. Андрос М.Є. Цифровий етикет: психологічні особливості динаміки змін особистості. *Дистанційна освіта в Україні: інноваційні, нормативно-правові, педагогічні аспекти*, 2025. № 1(5). С. 86–98. <https://doi.org/10.18372/2786-5495.1.20580>
3. Організаційно-інформаційний супровід професійного та особистісного розвитку викладача вищої школи: практичний poradnyk / авт. кол.: Калюжна Т.Г., Котирло Т. В., Піддячий В. М., Радомський І. П., Самко А. М. Київ : Талком, 2025. 336 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746886/1/Poradnyk_2025.pdf (дата звернення: 19.02.2026).